

Digitalna pismenost in veščine varne rabe interneta

Sonck, N., Livingstone, S., Kuiper, E., in de Haan, J.

Povzetek

25.000 evropskih otrok med 9 in 16 let, ki uporabljajo internet, je odgovarjalo na vprašalnik o svojih spletnih aktivnostih, veščinah in samozavesti glede znanja o internetu.

Pokazala se je povezava med digitalnimi veščinami in aktivnostmi na spletu. Mnogim mlajšim otrokom (11-13 let) primanjkuje veščin in krtične presoje na internetu. Prav tako so veščine neenakomerno porazdeljene po socialno-ekonomskem statusu.

Razvijanje veščin varne uporabe spleta lahko spodbudi tudi razvoj drugih veščin, več veščin pa je povezanih z več aktivnostmi na spletu. Poučevanje otrok o varnosti na spletu tako ne zmanjša ampak celo poveča koristnost interneta za otroke.

Digitalne veščine so pomembne

'Digitalna pismenost' ali 'e-veščine' so ključne za uporabo interneta pri otrocih, spodbuja jih tudi evropska Digitalna agenda¹. Mnogi predvidevajo, da bolj, kot so otroci digitalno pismeni, več lahko pridobijo z uporabo interneta in bolje se lahko izognejo in soočijo z internetnimi nevarnostmi. Raziskava *EU Kids Online* je otrokom v 25 državah postavila vprašanja iz treh tematskih sklopov:

- **Obseg spletnih aktivnosti:** otroci (v starosti 9-16 let) so bili vprašani, če so v zadnjem mesecu uporabljali katero od 17 storitev; predvideli smo, da več (manj) otroci počnejo na internetu, boljše (slabše) so njihove veščine.
- **Specifične internetne veščine:** otroci (v starosti 11-16 let) so bili vprašani ali imajo kakšno od 8 veščin – od digitalne varnosti do kritične uporabe informacijske tehnologije.
- **Samozavest:** otroci (v starosti 9-16 let) so bili vprašani 'koliko drži, da veš veliko o internetu?'

Aktivnosti otrok na internetu

Internetne aktivnosti so bile razvrščene glede na vsebino, stike in vedenje² - glej Tabelo 1 in se na mestih tudi prekrivajo.

Tabela 1: Spletne aktivnosti otroka v zadnjem mesecu

% ki jih...	9-12 let		13-16 let		Skupaj
	Dečki	Deklice	Dečki	Deklice	
Dejavnosti, ki temeljijo na vsebini					
Uporaba interneta v šolske namene	79	82	87	90	85
Igranje iger sam ali proti računalniku	86	84	88	71	83
Gledanje videov	66	64	87	85	76
Branje novic	38	36	60	57	48
Prenašanje glasbe ali filmov	27	26	61	56	44
Dejavnosti, ki temeljijo na komunikaciji in kontaktih					
Uporaba takojšnjega sporočanja (MSN)	43	47	76	77	62
Uporaba profila na socialnem omrežju	39	42	80	81	62
Pošiljanje/prejemanje elektronske pošte	42	47	74	76	61
Igranje iger z drugimi preko interneta	47	33	63	33	44
Uporaba spletne kamere	23	25	37	38	31
Obisk klepetalnice	14	14	35	28	23
Dejavnosti, ki temeljijo na vedenju in participaciji z vrstniki					
Deljenje videov, glasbe ali fotografij z drugimi	22	24	54	55	39
Objava sporočil na spletnih straneh	18	18	44	40	31
Oblikovanje karakterja, ljubljenska ali avatarja	20	17	21	13	18
Uporaba strani za izmenjavo datotek	11	8	30	22	18
Preživljanje časa v virtualnem svetu	15	14	21	12	16
Pisanje bloga	4	6	15	18	11
Povprečno število aktivnosti	5.7	5.5	9.1	8.2	7.2

QC102: Kako pogosto si v zadnjih 12 mesecih igral internetne igre? QC306a-d, QC308a-f in QC311a-f: Katere od naštetih stvari si počel v zadnjih mesecih na internetu? Vzorec: Vsi otroci v starosti 9-16 let, ki uporabljajo internet.

¹http://ec.europa.eu/information_society/digital-agenda/index_en.htm
² Glej: Livingstone, S., & Haddon, L. (2009) *EU Kids Online: Final Report*. LSE, London: EU Kids Online. <http://eprints.lse.ac.uk/24372/>

- **Otroci so aktivni v skoraj polovici naštetih aktivnosti** (v povprečju 7.2 od 17 aktivnosti – Tabela 1), kar nakazuje, da uživajo v različnih in raznolikih spletnih aktivnostih.
- **Participativna kultura je manj razširjena.** Vsebinske (informacije in zabava) in kontaktne ali komunikacijske aktivnosti so splošno gledano bolj priljubljene kot participatorne dejavnosti.
- **V internetnih veščinah obstajajo razlike po spolu in starosti.** Dečki (7.5) so aktivni v nekoliko širšem spektru aktivnosti kot deklice (7.0). Otroci v starosti 9-10 let v povprečju sodelujejo v 4.7 aktivnostih, 11-12 letniki v 6.5 aktivnostih, 13-14 letniki v 8.1 aktivnostih in 15-16 letniki v 9.1 aktivnostih. To kaže, da se otroci s starostjo naučijo uporabljati več stvari na internetu.
- **Razlike po socialno-ekonomskem statusu.** Otroci iz družin z višjim ekonomskim standardom imajo širši internetni repertoar (7.6 aktivnosti), kot otroci iz družin s srednjim (7.3 aktivnosti) in nižjim ekonomskim standardom (6.7 aktivnosti).

Veščine so neenake. Ob predpostavki, da je za opravljanje različnih vrst aktivnosti potrebno znanje in da aktivnosti spodbujajo razvoj nadaljnih veščin, sklepamo, da imajo mlajši otroci, deklice in tisti iz družin s slabšim socialno-ekonomskim statusom manj digitalnih veščin (ker so zaradi različnih možnih razlogov manj na spletu).

Spletne veščine otrok

Konceptualno lahko digitalne veščine razdelimo na instrumentalne (osnovne, funkcionalne), informacijske (razumevanje, navigacija, vrednotenje) in socialne (komunikacija, samorazkritje, zasebnost). Osem veščin, vključenih v EU Kids Online raziskavo, se osredotoča na instrumentalne (predvsem v zvezi z varnostjo) in informacijske veščine, o čemer so bili vprašani otroci od 11 do 16 let.

- **Otroci imajo v povprečju polovico veščin, o katerih so bili vprašani.** Otroci znajo bolje blokirati osebe, najti informacije o varnosti in shraniti stran med priljubljene kot znajo blokirati ali filtrirati vsebine.
- **Mlajšim otrokom primanjkuje pomembnih veščin.** Dečki (4.3) imajo nekoliko več veščin kot deklice (4.0). Razlika se pojavi glede na starost otrok, saj imajo vprašani v starosti 11-12 let samo 2.8 digitalnih veščin, v starosti 13-14 imajo 4.3 veščine, otroci v starosti 15-16 let pa imajo 5.2 digitalnih veščin.
- **Otroci iz družin z višjim socialno-ekonomskim položajem (SEP) imajo več veščin.** Otroci iz družin z višjim SEP pravijo, da obvladajo 4.7

veščine (Tabela 2) v družinah z srednjim SEP 4.2 veščine in z nižjim 3.7 veščine.

- **Različne spretnosti se dopolnjujejo.** Osem spretnosti je v korelaciji med seboj in tvorijo enotno lestvico³. To kaže, da so tisti, ki so sposobni presoditi o varnosti spletne strani, sposobni tudi najti zanesljive vire informacij; tisti, ki znajo blokirati nezaželena sporočila, znajo tudi shraniti stran med priljubljene. Po drugi strani imajo tisti, ki imajo težave pri določeni veščini, težave tudi pri drugih veščinah.

Iz tega sklepamo, da lahko poučevanje spletne varnosti izboljša tudi druge veščine. Poučevanje instrumentalnih ali informacijskih veščin pa lahko izboljša tudi veščine varne rabe interneta pri otrocih.

Tabela 1: Digitalna pismenost otrok in veščine varne rabe interneta

% ki pravi, da zna..	11-13 let		14-16 let		Skupaj
	Dečki	Deklice	Dečki	Deklice	
Instrumentalne veščine varne rabe interneta					
Shraniti stran med priljubljene	56	52	73	72	64
Blokirati sporočila od nekoga	51	53	75	74	64
Spremeniti nastavitve zasebnosti na družabnem profilu	41	44	69	69	56
Zbrisati zgodovino obiskov strani	42	37	67	61	52
Blokirati neželena oglaševanja in neželena pošta	41	39	65	57	51
Spremeniti nastavitve filtriranja vsebin	19	16	46	31	28
Informacijske veščine					
Najti informacije o varni rabi interneta	54	51	74	70	63
Primerjati različne spletne strani za potrditev resničnosti informacij	47	44	67	63	56
Povprečno število veščin	3.4	3.2	5.2	4.8	4.2

QC320a-d in QC321a-d: Katere od teh stvari znaš narediti na internetu? Prosimo odgovori z da ali ne pri vsaki od naštetih... Če pri kakšni ne veš, kaj pomeni, ne skrbi, temveč samo odgovori z ne vem.

Vzorec: Vsi otroci v starosti 11-16 let, ki uporabljajo internet.

³ Faktorska analiza kaže, da enotna skala pojasni 49% variance z Cronbachovim alfa 0.85.

Samozavest otrok glede lastnih veščin

Način za razumevanje otrokovih digitalnih spretnosti na internetu je tudi ta, da jih vpraša po oceni lastnih sposobnosti. Čeprav je to indikator, za katerega velja pod- in precenjevanje, pa **odseva samozavest otrok ob uporabi spleta**. Otroci so bili vprašani 'koliko drži, da veš veliko o internetu?'. Vprašani so bili tudi 'koliko drži, da veš o internetu več kot tvoji starši?' (Tabela 3).

- **Ocena, da otroci vedo več kot njihovi starši je pretirana.** Samo 36% vprašanih otrok v starosti 9-16 let se je povsem strinjalo, da vedo več kot njihovi starši, zato pa se jih je 31% strinjalo, da to nekoliko drži. Prav tako jih je samo 33% odgovorilo, da zelo drži, da vedo veliko o internetu, kar polovica pa se jih je s tem v določeni meri strinjala⁴.
- **Nekateri starši vedo več:** Ena tretjina otrok (pri 9-10 letnikih gre odstotek proti dveh tretjinam) meni, da ni res, da vedo o internetu več kot njihovi starši.
- **Leta so pomembna.** Starejši otroci so bolj samozavestni kot mlajši. Tudi dečki so večinoma bolj samozavestni kot deklince.

Tabela 2: Samozavest otrok glede spletnih veščin

% ki jih pravi, da ...	9-12 let		13-16 let		Skupaj
	Dečki	Deklice	Dečki	Deklice	
vedo o internetu več kot starši					
Ne drži	48	52	17	18	33
Nekoliko drži	30	30	31	34	31
Zelo drži	22	18	52	48	36
Vedo veliko o internetu					
Ne drži	24	29	7	10	17
Nekoliko drži	54	54	44	49	50
Zelo drži	22	17	49	41	33

QC319a-b (11-16yr); QC3a-b (9-10yr): Koliko je res, da ... veš več o internetu kot tvoji starši? ... veš veliko o uporabi interneta

Vzorec: Vsi otroci v starosti 9-16 let, ki uporabljajo internet.

Kateri otroci vedo več kot njihovi starši? Zanimivo je, da so poleg starejših otrok trditev, da vedo o internetu več kot njihovi starši, potrdili tudi otroci iz družin z nižjim SEP, kar kaže na zavedanje teh otrok, da imajo njihovi starši manj veščin.

Primerjava merjenj digitalnih veščin

Trije pristopi v tem poročilu ocenjujejo otrokove spretnosti implicitno (s spraševanjem o njihovih aktivnostih), neposredno (s spraševanjem o njihovih veščinah) in holistično (s spraševanjem o njihovi samozavesti). **Kako so ti trije pristopi povezani med seboj?**

Table 3: Korelacija med veščinami, aktivnostmi in samozavestjo

	Veščine	Aktivnosti	Samozavest
Veščine			
Aktivnosti	0.55		
Samozavest	0.43	0.36	

Samozavest je merjena s trditvijo 'veliko 'vem o uporabi interneta'.

Vzorec: Vsi otroci v starosti 11-16 let, ki uporabljajo internet

- **Veščine, aktivnosti in samozavest so med seboj pozitivno povezane⁵.** Na kratko lahko rečemo, da več kot so otroci na spletu, več veščin imajo in bolj verjetno presodijo, da vedo veliko o internetu. Oziroma več veščin in samozavesti imajo otroci, v več aktivnostih na spletu so dejavni. Velja pa tudi obratno (ko je eno manjše, to vpliva tudi na zmanjšanje drugih dveh).
- **Najmočnejša povezava je med aktivnostjo in veščinami** ($r=0.55$). Samozavest je manj močno povezana z aktivnostmi ($r=0.36$) in veščinami ($r=0.43$).

To kaže, da **je izboljšanje otrokovih specifičnih veščin bolj pomembno kot izboljšanje samozavesti**, če želimo spodbuditi širšo uporabo interneta. Spodbujanje otrok, da počeno več stvari na internetu pa je dober način za širjenje nabora njihovih digitalnih veščin.

⁴ Glej Helsper, E., & Eynon, R. (2010). Digital natives: where is the evidence? *British Educational Research Journal*, 36(3), 502-520.

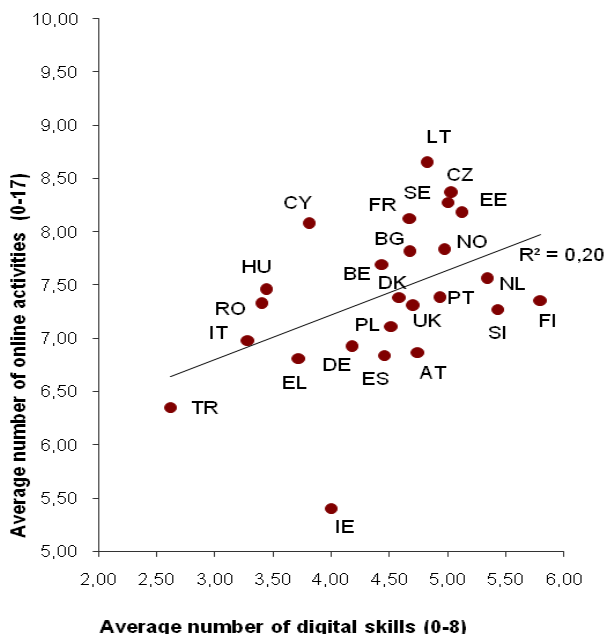
⁵ Korelacija, ki je bila preverjena z Pearsonovim koeficientom korelacije je statistično značilna pri $p<0.001$.

Meddržavna primerjava

Poleg primerjave internetnega znanja na ravni posameznika je možna tudi meddržavna primerjava. Ali drži, da so v državah, kjer so otroci dejavni v širokem (ali ozkem) obsegu internetnih aktivnosti, njihove digitalne veščine boljše (ali slabše)?

- Graf 1 kaže da je na ravni držav ta relacija prisotna vendar je manj močna kot na ravni posameznika. Vendar pa še vedno, **v državah, kjer imajo otroci več digitalnih veščin, imajo tudi širši nabor internetnih aktivnosti** in obratno.
- Otroci na Finskem so najbolj spretni na internetu, čeprav je njihova internetna aktivnost nekje v povprečju. Slovenija je takoj za Finsko po veščinah in prav tako v povprečju glede aktivnosti.
- V Turčiji sta nizki tako raven internetne aktivnosti kot tudi internetne spretnosti.
- Kjer obstaja korelacija je **na državni ravni vredno spodbujati spletne aktivnosti in razvoj spletnih veščin saj eno spodbuja rast drugega**.

Graf 1: Veščine glede na spletne aktivnosti in državo.

Sklepi

- **Meritve:** če neposredno opazovanje otrok glede digitalnih veščin ni izvedljivo, e merjenje otrokovih internetnih aktivnosti sprejemljiv in praktičen nadomestek. Na individualni ravni je povezava

med merjenimi parametri visoka, na meddržavni ravni nekoliko nižja. Najmanj zadovoljiv je parameter samozavesti glede veščin (čeprav ustrezno odraža veščine).

- **Politične implikacije.** Ker se računalniške veščine razvijajo z uporabo, obstajajo neenakosti – v smislu socialno-ekonomskega položaja, starosti in v manjši meri spola. Zatorej so priporočljiva specifična prizadevanja za odpravo neenakosti na področju računalniških veščin.
- **Pomanjkanje veščin otrok v starosti 11-13 let predstavlja izziv** za učitelje, starše in druge. Manj kot polovica jih zna blokirati neželena sporočila, najti varnostne informacije na spletu ali shraniti stran med priljubljene. Le tretjina jih zna primerjati spletne strani, da bi preverili verodostojnost informacij, ter blokirati nezaželeno pošto.
- Starejši otroci so s poskusi in napakami ali z učenjem od vrstnikov pridobili digitalne spretnosti, vključno z veščinami varne uporabe spleta. Vendar pa pri mlajših otrocih ne moremo čakati, da sami pridobijo to znanje, zato je zanje **učenje digitalnih veščin še posebej pomembno**.
- **Povezava med veščinama varne rabe interneta in kritično rabo interneta** je zanimiva, saj pomeni, da lahko izboljšanje (ali poučevanje) na eni strani izboljša tudi drugo stran. To bi veljalo nadalje raziskati.
- Nenazadnje, ker več veščin varne rabe spleta vodi k razvoju drugih veščin in so veščine povezane z ukvarjanjem z različnimi spletnimi aktivnostmi, lahko sklepamo, da **poučevanje otrok, kako biti varen na spletu, ne omejuje priložnosti zanje na spletu, ampak ravno nasprotno**.

Raziskava EU Kids Online II je financirana s strani Evropske Komisije Programa Varnejši internet (po pogodbi SIP-KEP-321803) od 2009-2011 za izboljšanje poznavanja izkušenj in praks otrok in staršev v zvezi s tveganji in varno uporabo interneta in novih spletnih tehnologij.

EU Kids Online raziskava je potekala z osebnim anketiranjem na domu na vzorcu 25,000 otrok, starimi med 9-16 let, ki so uporabniki interneta, in njihovih staršev v 25 evropskih državah z uporabo stratificiranega naključnega vzorca in metode samoizpolnjevanja za bolj občutljiva vprašanja.

Več ugotovitev, poročil in tehničnih podatkov raziskave na www.eukidsonline.net.